Θεωρία Πολέμου: Έννοια και αίτια πολέμου

Κωνσταντίνος Κωσταγιάννης

Περίγραμμα διάλεξης

- Τι είναι πόλεμος;
- (Μία) τυπολογία του πολεμικού φαινομένου
- Γιατί γίνονται πόλεμοι;

Η έννοια του πολέμου

Ένας αρχικός ορισμός

- Ο κλασικός ορισμός του Κλάουζεβιτς: «Μια πράξη **βίας** που αποσκοπεί να εξαναγκάσει τον αντίπαλό μας να **ικανοποιήσει τη θέλησή μας**» (Clausewitz, 1832)
- Αντιπαραβάλλετε: «Ο πόλεμος είναι **οργανωμένη βία** που διεξάγεται ανάμεσα σε **πολιτικές μονάδες**» (Bull, 1977)
- Προσοχή: κάθε μορφή βίας δεν συνιστά πόλεμο, η βία είναι ευρύτερη έννοια. Ποιες μορφές της αποτελούν πόλεμο;
  - Βία <u>εν ονόματι πολιτικής μονάδας</u>: εντεταλμένος και επίσημος χαρακτήρας (πχ ένας φόνος δεν είναι πόλεμος)
  - Βία που στρέφεται <u>εναντίον άλλης πολιτικής μονάδας</u> (πχ καταστολή πειρατείας δεν είναι πόλεμος)
- Πώς διαφέρουν οι δύο ορισμοί;

Κάποιες ενδιαφέρουσες διακρίσεις (Bull)

- Πόλεμος με την υλική έννοια vs πόλεμος με την κανονιστική έννοια
  - Πραγματικές εχθροπραξίες: περισσότεροι πόλεμοι μετά το 1945 δεν κηρύχθηκαν ποτέ ως τέτοιοι (ένοπλη επέμβαση, στρατιωτική επιχείρηση κτλ)
  - Νομικά κριτήρια: μπορεί να υπάρχει πόλεμος (επισήμως) και σε περιόδους χωρίς εχθροπραξίες
  - **Διάκριση** μεταξύ πολέμου – ειρήνης: απόλυτη στην δεύτερη περίπτωση (inter bellum et pacem nihil est medium) αλλά όχι τόσο στην πρώτη λόγω διαβαθμίσεων
- Ευρεία έννοια vs αυστηρή έννοια (υπονοείται ιστορική μετάβαση)
  - Οργανωμένη βία μεταξύ πολιτικών μονάδων (πχ φυλές, αυτοκρατορίες κτλ)
  - Οργανωμένη βία ασκούμενη από κυρίαρχα κράτη (διακρατικός πόλεμος)
  - Σταδιακή ανάπτυξη ιδέας πως δημόσιος πόλεμος διακριτός του ιδιωτικού και πως κράτος μόνη εξουσία αρμόδια για πόλεμο
  - «Η ιστορική εναλλακτική λύση στον πόλεμο ήταν η βία σε ακόμη μεγαλύτερη έκταση [όχι η ειρήνη]» (Bull, 1977)

Λειτουργίες πολέμου στο σύγχρονο σύστημα κρατών

- Για τον Bull ο πόλεμος, ως καθιερωμένη συμπεριφορά, ένας από τους **5 βασικούς θεσμούς** της «κοινωνίας των κρατών»
- **Κράτη** (μεμονωμένα): ο πόλεμος ως όργανο της πολιτικής, μέσο για επίτευξη στόχων
- **Διεθνές Σύστημα**: αποφασιστικός παράγοντας καθορισμού μορφής συστήματος σε κάθε εποχή
- **Διεθνής Κοινωνία** (που απασχολεί περισσότερο τον Bull): δύο όψεις
  - Εκδήλωση αταξίας και **απειλή:** τάση περιορισμού πολέμου (μόνο κράτη, κανόνες διεξαγωγής, κανόνες ουδετερότητας, περιορισμός λόγων νόμιμης προσφυγής σε πόλεμο)
  - **Μέσο** που η ίδια μπορεί να αξιοποιήσει: θετικός ρόλος κάποιων μορφών πολέμου για διατήρηση διεθνούς τάξεως (επιβολή διεθνούς δικαίου, ισορροπία ισχύος) ή για επίτευξη δίκαιης αλλαγής (ελλείψει κανόνων ειρηνικής αλλαγής)

(Μια) τυπολογία του πολεμικού φαινομένου

Η τυπολογία του Holsti

- Σωρεία τυπολογιών ανάλογα με τον σκοπό, τους δρώντες, τα μέσα που χρησιμοποιούνται, την έκταση του πολέμου κτλ
- Σήμερα θα επικεντρωθούμε στην τυπολογία του Holsti, η οποία δίνει έμφαση στις **μεταμορφώσεις** του πολεμικού φαινομένου τους τελευταίους τέσσερεις αιώνες
- Ξεκινά από την παρατήρηση ότι πολλοί πόλεμοι του ύστερου 20ου αι. μοιάζουν περισσότερο με αυτούς του μεσαίωνα παρά με του 19ου αι.
- Βασικά **κριτήρια** εντοπισμού μορφών πολέμου (εάν αλλάξουν θεμελιωδώς πάνω από δύο έχουμε μεταμόρφωση του πολέμου):
  1. Σκοποί του πολέμου
  2. Ρόλος των αμάχων
  3. Θεσμοί του πολέμου

Θεσμοποιημένος πόλεμος (institutionalized war)

- **Ιστορικό πλαίσιο:** ευρωπαϊκοί πόλεμοι μετά τα τέλη του 17ου αι.
- **Σκοποί:** Περιορισμένοι πολιτικοί και εδαφικοί στόχοι, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού μεταξύ κρατών.
- **Μέσα και κανόνες:** Επαγγελματικοί στρατοί, κεντρική διοίκηση και συμβατικοί κανόνες διεξαγωγής των επιχειρήσεων, υψηλός βαθμός θεσμοποίησης.
- **Άμαχος πληθυσμός:** Διακρίνεται σχετικά σαφώς από τους μαχητές

Ολοκληρωτικός πόλεμος (total war)

- **Ιστορικό πλαίσιο:** Πρόγευση τάσεων από Ναπολεόντειους Πολέμους αλλά κυρίως οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι.
- **Σκοπός:** Ευρείς και συχνά απεριόριστοι πολιτικοί και στρατιωτικοί στόχοι, με επιδίωξη συνολική ήττα του αντιπάλου.
- **Μέσα και κινητοποίηση:** Μαζικοί στρατοί, βιομηχανική παραγωγή, νέες τεχνολογίες και κινητοποίηση της οικονομίας και της κοινωνίας.
- **Άμαχος πληθυσμός:** Μαζική έκθεση σε βομβαρδισμούς, καταστροφές και εκτεταμένες απώλειες.

Πόλεμος τρίτου τύπου (war of the third kind)

- **Ιστορικό πλαίσιο:** Κυρίως μεταπολεμική περίοδος και αποαποικιοποίηση.
- **Σκοπός:** Η συγκρότηση, ο έλεγχος ή η αμφισβήτηση της πολιτικής κοινότητας και του κράτους (όχι πλέον εργαλείο εξωτερικής πολιτικής).
- **Μέσα και οργάνωση:** Ανταρτοπόλεμος, ακανόνιστες ένοπλες ομάδες, απουσία σταθερών μετώπων, παρατεταμένες συγκρούσεις.
- **Άμαχος πληθυσμός:** Συχνά στο επίκεντρο της βίας, δυσδιάκριτα όρια μεταξύ μαχητών και αμάχων.
- Από πολλές απόψεις η πλήρης αντίθεση των θεσμοποιημένων πολέμων της εποχής του Clausewitz

Αἰτια του πολέμου

Ο άνθρωπος

- **Ανθρώπινη φύση:** Επιθετικότητα, φόβος, φιλοδοξία και επιθυμία κυριαρχίας (animus dominandi).
- **Προσωπικότητα ηγετών:** Ιδεολογία, πεποιθήσεις, αντίληψη κινδύνου, ανοχή στο ρίσκο, προηγούμενες εμπειρίες.
- **Γνωστικά σφάλματα:** Υπερβολική αυτοπεποίθηση, λανθασμένοι υπολογισμοί και εσφαλμένη ανάγνωση των προθέσεων του αντιπάλου.

Το κράτος

- **Πολιτικό καθεστώς:** Η φύση του πολιτικού συστήματος και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων
  - Μαρξισμός (Lenin)
  - Δημοκρατίες και κοινή γνώμη (Wilson)
  - Δημοκρατίες και φιλελεύθερος εθνικισμός (Mazzini)
- **Εσωτερικές πολιτικές πιέσεις:** Εθνικισμός, οικονομικά συμφέροντα, κοινωνικές συγκρούσεις, αποπροσανατολισμός κοινής γνώμης ή επιδίωξη νομιμοποίησης της κυβέρνησης (rally around the flag).

Το διεθνές σύστημα

- **Αναρχία:** Απουσία υπερεθνικής αρχής που να εγγυάται την ασφάλεια όλων των κρατών.
- **Δίλημμα ασφαλείας:** Αμυντικά μέτρα ενός κράτους εκλαμβάνονται ως απειλή από άλλα κράτη.
- **Κατανομή ισχύος:** Ανισορροπία ισχύος, μεταβολές στους συσχετισμούς και ανταγωνισμός μεταξύ μεγάλων δυνάμεων.

Επόμενη εβομάδα

Βιβλιογραφία για συζήτηση

- Παρακαλείσθε να προετοιμάσετε **ένα από τα δύο** ακόλουθα κείμενα για το επόμενο μάθημα:
- Jack S. Levy. 1998. The Causes of War and the Conditions of Peace. *Annual Review of Political Science* 1: 139-165. https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.1.1.139
- Elias Götz & Per Ekman. 2022. Russia's War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences. *Problems of Post-Communism* 71(3) 193-205. https://doi.org/10.1080/10758216.2024.2343640